

УДК: 336:330.5.055.3

Шумська С.С., канд. екон. наук

провідний науковий співробітник

Інституту економіки та прогнозування НАН України

ФІНАНСОВЕ БАГАТСТВО УКРАЇНИ В ОФШОРАХ СВІТУ ТА ОФШОРИЗАЦІЯ КАПІТАЛУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Представлено експертні оцінки обсягів незаконних фінансових потоків з України та виведеного в офшори фінансового багатства з країн, що розвиваються, і колишнього СНД. Виведені в офшори фінансові капітали розглядаються з позиції втраченого або незадіяного на сьогоднішній день потенціалу розвитку країни, що за сприятливих умов, створених відповідних механізмів та національної політики може перетворитись на ресурс розвитку у середньо- та довгостроковій перспективі. Узагальнено основні чинники, що підтримують розвиток офшорної діяльності в різних країнах світу, та виокремлено фактори, що провокують офшоризацію вітчизняної економіки. Представлено авторські оцінки динаміки офшоризації капіталу банківської системи України у 2012–2016 рр., показано географічну картину офшорних зв'язків українських банків. Визначено основні напрями процесу деофшоризації на міжнародному рівні та перші кроки України на цьому шляху.

К л ю ч о в і с л о в а: офшор, офшоризація економіки, незаконні фінансові потоки, фінансове багатство, капітал банківської системи, економічний розвиток, деофшоризація.

J E L: E21, E26, F21, F65

У процесі формування фінансових передумов відновлення та подальшого стабільного розвитку економіки України надзвичайно важливою стає проблема пошуку фінансових ресурсів, які вкрай необхідні для активізації економічної динаміки. Варто підкреслити, що питання визначення джерел фінансування економічного розвитку є актуальним для більшості країн, що відчули негативний вплив світової кризи 2007–2008 рр., а для вітчизняної економіки проблема ще більш загострилась унаслідок нової кризи 2014–2015 рр.

Світова практика показує, що економіки, які націлені на відновлення, за відсутності наявних внутрішніх ресурсів розвитку активно використовують зовнішні фінансові джерела. Альтернативою застосуванню іноземних капіталів, оскільки їх негативним наслідком стає формування боргів країни, є використання національного багатства. З огляду на негативні наслідки та перспективи, нагальність вирішення цієї проблеми змушує подивитись перш за все на ту частку фінансового багатства, яку країна використовує неефективно, або взагалі втрачає, зокрема, внаслідок виведення національних капіталів у офшори. У контексті фінансових ресурсів розвитку капітали, що втікають в офшори, є сьогодні часткою незадіяного потенціалу розвитку. Тому в умовах зростаючої боргової залежності України питання *оцінки фінансового потенціалу та аналізу можливостей його використання у більш продуктивний для країни спосіб* стає надзвичайно актуальним.

Варто зазначити, що підвищена увага до офшорів та, відповідно, наслідків, пов'язаних з їх функціонуванням для економік різних країн світу, останнім

часом виявляється дедалі частіше. Серед основних важливих питань, що піднімаються фахівцями при обговоренні, – оцінка обсягів капіталів та бізнесу, які перебувають поза контролем офіційної влади країн-донорів, втрати бюджету, напрями боротьби з цим явищем на національному та міжнародному рівнях [1–11]. Останні журналістські розслідування відкрили важливість теми офшоризації економіки і для України [9–14]. Отримали резонанс і стали затребуваними дослідження вітчизняних експертів, які дискутували щодо нових кроків з деофшоризації української економіки, визначали причини та особливості процесу, обговорювали законодавчі ініціативи та пропозиції уряду з цього приводу [15–26].

З огляду на важливість оцінки масштабів виведеного у офшори фінансового багатства, яке за сприятливих умов і створених механізмів може стати джерелом розвитку України, актуальним є виявлення основних причин, що провокують офшоризацію вітчизняної економіки в рамках глобального поширення цього процесу. *Метою статті є обґрунтування необхідності врахування виведеної в тінь частки фінансового багатства як потенціалу розвитку країни у середньо- та довгостроковій перспективі, а також визначення масштабів офшоризації на прикладі оцінки діючого в банківській системі офшорного капіталу.*

Вплив офшорів на фінансові ресурси розвитку

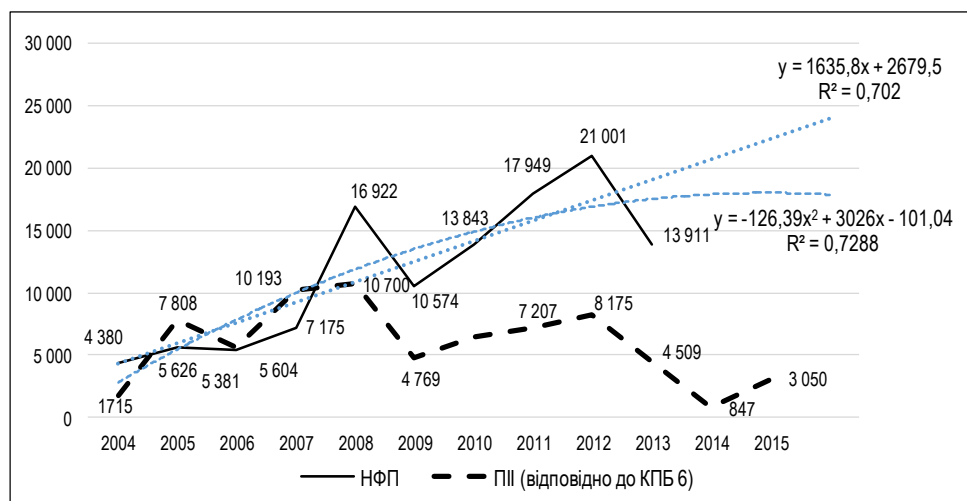
У цьому контексті із світового наукового надбання заслуговує на увагу дослідження експертів Eurodad (*European network on debt and development*), які в 2015 р. представили оцінку масштабів усіх джерел фінансування, котрі були доступними для країн, що розвиваються, та проаналізували зміни за останнє десятиліття. В результаті огляду різних джерел та їх динаміки було отримано парадоксальний висновок: *у середньому країни, що розвиваються, отримуючи ззовні 1 долар, одночасно втрачають більше, ніж 2 долари.* До фінансового потоку, *що приходить* у країну, експертами включено: прями іноземні інвестиції, портфельний капітал, грошові перекази мігрантів, фінансову допомогу, гранти та благодійність; а до потоку, *що залишає країну*, віднесено: відсоткові виплати по зовнішньому боргу, вивезений прибуток іноземних інвесторів, кредити розвиненим країнам, незаконні фінансові потоки [27].

Те, що динаміка останньої складової для України вносить значну роль у формування негативного дисбалансу фінансових ресурсів розвитку, підтверджується дослідженням організації *Global Financial Integrity (GFI)*, яка в кінці 2015 р. представила розрахунки обсягів незаконних фінансових потоків (НФП – *illicit financial flows, IFF*) з країн, що розвиваються, за період 2004–2013 рр. У трійці лідерів за обсягами втечі – Китай, Російська Федерація та Мексика, де середньорічне значення НФП за цей період становило, відповідно: 139; 105; 53 млрд дол. США. У цілому за 2004–2013 рр. втрата капіталу країн, що розвиваються, становила 7,8 трлн дол. США, причому незаконний потік зростав у середньому на 6,5% за рік (у реальному вимірі) [28].

Згідно з розрахунками експертів GFI, *за десять років з України незаконно виведено 116,763 млрд дол. США, тобто щорічно в середньому держава втрачала 11,67 млрд дол. США*, і це 14-й результат порівняно з 149 країнами.

Для України пікові значення втечі фінансових ресурсів упродовж 2004–2013 рр. за зростаючої тенденції (з уповільненням у кризові роки) спостерігались у 2008-му (16,9 млрд дол. США) та у 2012-му (21 млрд дол. США) [28].

Якщо на часовому проміжку 2004–2015 рр. порівняти НФП, які залишали країну, із прямими іноземними інвестиціями, що надходили у вітчизняну економіку (рис. 1), то з 2008 р. стане явним дисбаланс джерел фінансування розвитку України зі значним перевищенням втечі національних капіталів над надходженням іноземних ресурсів (за відсутності даних НФП у 2014–2015 рр. можна взяти розраховані за лінійним або поліноміальним трендом їх прогнозні значення, або 11676 млн дол. США – середнє за десять років – 2004–2015 рр.).

Рис. 1. Динаміка щорічних обсягів незаконних фінансових потоків з країни та прямих іноземних інвестицій в Україну, млн дол. США

Джерело: дані НБУ та Global Financial Integrity.

Серед причин досить суттєвих обсягів витоку НФП з України і відповідної втрати фінансових ресурсів, таких необхідних для розвитку офіційної економіки, варто відзначити дію потужного тіньового сектора. Якщо подивитись на динаміку *Інтегрального показника рівня тіньової економіки в Україні* (y % від обсягу офіційного ВВП), розрахованого експертами Міністерства економічного розвитку і торгівлі, то буде чітко видно тенденцію до зростання "тіні" із 28% у 2004 р. до 38% за перше півріччя 2016 р. [29].

Зростання тіньової економіки, як правило, супроводжується значним відтоком з країни матеріальних, людських та фінансових ресурсів. Можливості для реалізації виведення національних фінансових капіталів надають *офшори*. Зважаючи на історичну ретроспективу, експерти в своїх оцінках одностайні: рушійна сила відтоку до офшорів – протиріччя між державними і приватними інтересами, оскільки держава прагне до контролю і регулювання економіки, а суб'єкти господарювання – до максимізації прибутку. Серед особливостей сьогодення, що додаються фахівцями, – протиріччя між зростаючою глобалізацією і наявними відмінностями в умовах

господарювання, економічному та політичному статусі різних держав та регіонів [1, 2, 8].

У документах міжнародних організацій (МВФ, Міжнародної групи із боротьби з відмиванням/легалізацією злочинних доходів – FATF, ОЕСР, Форуму фінансової стабільності) термін "офшор"¹ використовувався вже у 1990-х роках. До критеріїв, які лежать в основі формування списків офшорних юрисдикцій, відносять ті, що характеризують здатність країни/території забезпечувати:

- а) можливість суттєво знизити податкові та інші платежі;
- б) комфортне правове середовище для організації та ведення бізнесу, включаючи спрощені умови адміністративного та фінансового нагляду;
- в) можливість анонімно проводити фінансові операції і приховати кінцевих бенефіціарів [3–5].

Кожна держава та міжнародна організація (МВФ, ОЕСР), залежно від оцінки ролі офшорів, формує свій список, який періодично оновлюється [5, 30]. В Україні станом на кінець 2016 р. такий перелік країн визначається згідно з додатком до Розпорядження Кабінету міністрів України від 23 лютого 2011 р. № 143-р) [31].

Зміни в переліку відображають національну політику по відношенню до офшорів, яка залежить від балансу витрат та переваг для кожної конкретної країни, від того як вирішуються протиріччя між інтересами держави та бізнесу [8]. Так, аналіз міжнародної практики показує необхідність зважати на **негативні ефекти, пов'язані з діяльністю офшорних зон**, орієнтованих на досягнення недобросовісних цілей: ухилення від оподаткування; акумулювання безподаткових доходів поза фіскальною юрисдикцією держави податкового резидентства; намагання працювати під маркою іноземної особи для реалізації дій економічного характеру або порушення прав третіх осіб [6]. Однак сьогодні офшори **виступають також і ефективним інструментом**: управління ризиками; стабілізації платежів; регулювання цін експортно-імпортних контрактів; самофінансування; кептивного (внутрішньо-фірмового) страхування; продажу авторських прав; оплати валютних контрактів; передачі обладнання в лізинг; найму персоналу; поставок давальницької сировини; трастових операцій з нерухомістю; купівлі нерухомості за кордоном; проведення інвестиційної та спекулятивної діяльності на світових фінансових ринках, у тому числі через банки [7]. Використання офшору допускається, якщо угода має істотну "неподаткову" мету, тобто направлена на розвиток бізнесу. До законних цілей використання офшорів відносять: створення спільних підприємств з іноземним партнером; оптимізацію структури і функцій

¹ У сучасній науковій літературі та офіційних доповідях міжнародних організацій для опису такого явища, як *офшор*, використовуються різні терміни (схожі за змістом, але різні за сферою охоплення): офшорна юрисдикція, офшорна зона, офшорна країна, офшорна компанія, офшорний бізнес, офшорний фінансовий центр, офшорна мережа, податкова гавань, податковий рай, податкова оаза та ін. Крім того, на відміну від офшорів, у світі активно діють *оншори*, де: а) увесь прибуток компанії, незалежно від джерела походження, підлягає оподаткуванню; б) потрібно готувати і здавати фінансову звітність; в) при дотриманні певних умов можна скористатися перевагами договорів про уникнення подвійного оподаткування; г) рівень конфіденційності, порівняно з офшорами, є нижчим; д) більш високий рівень репутабельності та е) вони не підлягають антиофшорному регулюванню (Вікіпедія).

Економіка в умовах сучасних трансформацій

компанії з іноземним капіталом; створення спеціальних інструментів захисту майна та ін. [7].

Це призводить до того, що у дискусіях науковців та практиків ключовою залишається теза – в сучасних умовах розвитку глобалізаційних процесів ***об'єктивна потреба в офшорах залишається.***

Разом із тим відсутність транспарентності в діяльності офшорів дає підстави для посилення ***регулювання*** відносин з ними. Серед ключових аргументів:

- низькі податки в офшорах підривають податкову базу країн, резиденти яких користуються цими послугами;
- можливість здійснення анонімних операцій створює передумови для відмивання в офшорах нелегальних доходів і фінансування тероризму;
- слабе регулювання фінансових угод підвищує ризик неконтрольованих потоків "гарячих грошей", що дестабілізують глобальну фінансову систему [2, 8].

Незважаючи на задекларований курс на більш жорстке регулювання офшорів, економічно розвинені країни продовжують активно використовувати послуги як зарубіжних, так і "внутрішніх" офшорів (територій з особливим правовим і податковим статусом) для розширення ринків, зовнішньоекономічної експансії, підвищення конкурентоспроможності. У країнах, що розвиваються, існують різні причини, через які капітал прагне втекти в офшори – надмірний податковий тягар, поганий інвестиційний клімат, відсутність верховенства права приватної власності, нестабільна економічна і політична ситуація [1, 2, 8].

Оцінка виведеного в офшори багатства різних країн

Відома міжнародна некомерційна організація "*Tax Justice Network (TJN)*", що займається вивченням питань, пов'язаних з ухиленням від сплати податків і виведенням коштів у офшорні зони, в кінці 2012 р опублікувала результати чергового дослідження незалежних експертів з різних країн про стан світового офшорного бізнесу. На основі даних статистики швейцарського Банку міжнародних розрахунків, Міжнародного валютного фонду і Світового банку експерти TJN проаналізували фінансові потоки зі 139 країн світу за період з 1990 по 2010 рр. [9–10]. У результаті дослідження експерти підрахували, що транснаціональні компанії, банки і заможні люди, використовуючи прогалини в податкових законодавствах різних країн, на кінець 2010 р накопичили в офшорних зонах понад 21 трлн дол. США. Зазначена сума становила майже чверть світового ВВП, перевищувала вартість річного ВВП найбільших промислово розвинених країн світу. Аналіз географічної структури розподілу світових офшорних активів показав, що їх накопичений обсяг за період 1990–2010 рр. сформувався переважно за рахунок припливу капіталу з країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою. *Україна увійшла у двадцятку тих, які вивели значні обсяги свого фінансового багатства у офшори* [10].

Навесні 2016 р. було представлено оновлені дані щодо обсягів виведених фінансових активів у офшори (розширено період аналізу до 1970–2014 рр.,

уточнено методологію, перевірено й уточнено статистичну інформацію). За розрахунками експертів, частка фінансових офшорних активів країн, що розвиваються, у світовому обсязі втечі капіталів зросла і номінально станом на 2014 р. була оцінена у 24–34 трлн дол. США, у 2010 р. вона становила 21–32 трлн дол. США [11]. Значна роль країн, що розвиваються, і, зокрема, перших 30 країн у списку (93–94% усіх світових потоків) у виведенні фінансового багатства в офшори експертами пояснюється наявністю клептократичних режимів у цих країнах, корупційними скандалами, низьким рівнем свободи преси (табл. 1).

Таблиця 1

ТОП-30 країн, що розвиваються, з найбільшими потоками втечі капіталу

Країна	Втеча капіталу, млрд дол. США		Вільна преса	Корупційні скандали	Панамські папери
	2010	2014			
1. Китай	1073	1552	ні	✓	✓
2. Російська Федерація	891	1293	ні	✓	✓
3. Саудівська Аравія	806	1176	ні	✓	✓
4. Кувейт	691	900	ні	✓	✓
5. Сингапур	486	766	ні	✓	✓
6. Корея	393	551	так	✓	
7. Малайзія	328	445	ні	✓	✓
8. Венесуела	343	427	ні	✓	✓
9. Мексика	298	294	ні	✓	✓
10. Таїланд	368	393	ні	✓	✓
11. Аргентина	309	375	так	✓	✓
12. Нігерія	256	363	?	✓	✓
13. Індонезія	259	319	?	✓	
14. Бразилія	129	278	так	✓	✓
15. Казахстан	163	259	ні	✓	✓
16. Іран	149	234	ні	✓	✓
17. Чилі	143	216	так	✓	✓
18. Індія	114	164	так	✓	✓
19. Азербайджан	83	151	ні	✓	✓
20. В'єтнам	85	151	ні	✓	✓
21. Україна	137	148	ні	✓	✓
22. Єгипет	117	136	ні	✓	✓
23. Південна Африка	146	114	так	✓	✓
24. Філіппіни	69	102	так	✓	✓
25. Ізраїль	193	92	так	✓	✓
26. Колумбія	60	82	так	✓	✓
27. Ірак	42	78	?	✓	✓
28. Ангола	49	70	ні	✓	✓
29. Сирія	64	65	ні	✓	✓
30. Панама	53	63	?	✓	✓
ТОП-10 країн	5679	7898			
<i>% від загальної суми</i>	<i>64</i>	<i>65</i>			
ТОП-30 країн	8296	11356			
<i>% від загальної суми</i>	<i>93</i>	<i>94</i>			

Джерело: складено за даними Tax Justice Network.

У табл. 2 наведено дані щодо втечі у офшори капіталів з країн колишнього СРСР. Україна серед 12 держав колишнього СРСР займає високе 3-тє місце, збільшивши за 4 роки **обсяг втечі капіталів у офшори із 137 до 147,7 млрд дол. США**. Серед представленої групи лише Киргизія покращила свої показники, зменшивши відтік капіталів з 2010 р. до 2014 р., тоді як в інших країнах тенденція щодо зростання продовжилась.

Таблиця 2

Багатство країн колишнього СРСР в офшорах

Країна	Втеча капіталів у номінальному вимірі, млрд дол. США		Втеча (2014 р.) Кумулятивно, у реальному вимірі, млрд дол. США 2000 р.	Співвідношення "втеча / зовнішній борг", %	
	2010	2014		2010	2014
РФ	891	1293,1	989,4	182	215
Казахстан	163	258,6	200,1	137	164
Україна	137	147,7	116,1	109	128
Азербайджан	83	151,2	117,1	1181	1293
Туркменістан	19,4	26,8	21,1	3672	6079
Узбекистан	8,6	14,4	11,1	111	107
Білорусь	7,3	8,4	6,5	26	21
Грузія	3,8	6,2	5,2	39	45
Таджикистан	2,4	2,5	1,9	77	61
Молдова	2,1	2,9	2,2	45	44
Вірменія	1,4	1,9	1,4	22	22
Киргизька Республіка	0,3	-0,5	-0,4	8	-6
Усього	1319	1913	1472	164	193

Джерело: складено за даними Tax Justice Network.

Про негативні наслідки втечі національних капіталів свідчить *показник співвідношення втечі та зовнішнього боргу*. Враховуючи тенденцію до збільшення обсягу зовнішнього боргу України, зростання показника зі 109 до 128%, свідчить про посилення за останні роки негативних тенденцій в економіці. Зважаючи на перевищення співвідношенням рівня у 100%, очевидним і дуже болючим для українців є висновок дослідження TJN: **якби ці фінансові ресурси не були виведені у офшори, то Україна не тільки розплатилась би із боргами, але й мала б вільні кошти для прискорення економічного розвитку**.

Експерти підкреслюють, що виведені активи належать невеликій групі заможних людей, у той час як борги лежать на плечах усіх громадян. Якби прихована сума приносила країні хоча б скромний відсотковий дохід, який оподатковувався, то офшорні активи вже у перший же рік принесли б прибуток більший, ніж суми наданої матеріальної допомоги на розвиток країнам, що розвиваються [7].

Прогноз офшорної складової приватного фінансового багатства

Якщо зосередитись на офшорній складовій глобального фінансового багатства, що перебуває тільки на руках у *окремих людей та домогосподарств* (global private financial wealth), то навіть з уповільненням у 2015 р. динаміки змін до 3% (нижче, ніж темпи змін усього приватного багатства у 5,2%) її

номінальна оцінка у *майже 10 трлн дол. США* є вражаючою [32]. Експерти *The Boston Consulting Group (BCG)*, які вже ушістнадцять представляють оцінки приватного² фінансового багатства, підкреслюють, що левову частку глобального офшорного багатства у 2015 р. сформували клієнти з країн, що розвиваються ("нового світу"), причому втрата ключової ролі інвестування із "старого світу" (розвинених країн) у офшори та оншори стає дедалі помітнішою (за п'ять років їх частка зменшилася з 43 до 35%).

Експерти BCG очікують, що до 2020 р. зростання офшорного багатства приватних інвесторів зі старого світу відбуватиметься щорічно з темпами 2%, тоді як з нового – на рівні 6% у рік. Загалом же **збільшення щорічних темпів змін офшорного багатства в усьому світі відновиться до 2020 року, хоча і з меншим прискоренням – у 5%**, ніж глобального приватного фінансового багатства – у 5,9% (яке у 2015 р. оцінено у 167,8 трлн дол. США, а в 2020 р. досягне 224 трлн дол. США) [32].

Згідно з прогнозами BCG, офшорне багатство, що сьогодні акумулюється в Гонконзі та Сингапурі, зростатиме приблизно на 10% в рік, збільшуючи тим самим їх сукупну частку в глобальних офшорних активах приблизно із 18% у 2015 р. до 23% у 2020 р. Незважаючи на високе прогнозоване зростання більшості нових офшорних центрів, Швейцарія (тримаючи майже чверть усіх офшорних активів по всьому світу), як очікується, залишиться найбільшим центром до 2020 р. завдяки своїй високій якості обслуговування, диверсифікації фінансових продуктів, політичній стабільності, стійкості валюти, а також привабливому місцю розташування в центрі Європи [32].

Інвестиційна роль офшорів для бізнесу в Україні

Важливий факт, на якому варто наголосити, – *частина виведених капіталів повертається назад додому у вигляді кредитів та прямих іноземних інвестицій (ПІІ)*. Така ситуація характерна переважно для країн, що розвиваються. Вона свідчить про те, що серед причин виведення капіталів у офшори – не тільки мінімізація податкових платежів, але й захист бізнесу та прав власності на активи від рейдерства. Підприємці мінімізують ризики, реєструючи бізнес за кордоном, збільшуючи тим самим можливості для судового захисту своїх інтересів. Що ж до тих виведених коштів, які мали незаконний характер унаслідок кримінальних та корупційних угод, то після обороту в офшорах вони отримують шанс вийти з тіні й "відмитими" легально перетікати будь-куди, в тому числі повернутися назад додому.

У табл. 3 наведено динаміку обсягів ПІІ в Україну з 11 наших найбільших країн-інвесторів. Серед них переважна кількість перебуває у списку ОЕСР світових офшорних фінансових центрів [30]. Якщо порівняти потоки інвестицій з України та тих коштів, що надходять у вітчизняну економіку, то буде видно, що вже досить тривалий час інвестиції з країн офшорів є більшими (тобто *фактично значна частина іноземних інвестицій має українське походження*). Найкращим прикладом є Кіпр, інвестиційні потоки з якого в Україну тривалий період більш ніж удвічі перевищували потоки до нього.

² До *приватного фінансового багатства* включено готівку, депозити, кошти у пайових інвестиційних фондах, акції, боргові цінні папери, виплати по страхуванню життя та пенсії.

Аналіз ПІІ в Україну за напрямками вкладення (рис. 2) свідчить, що за останні чотири роки в середньому зовнішні інвестиції підтримували розвиток таких видів економічної діяльності (ВЕД), як: промисловість (31%), фінансова та страхова діяльність (26%), торгівля (13%), операції з нерухомістю (8%).

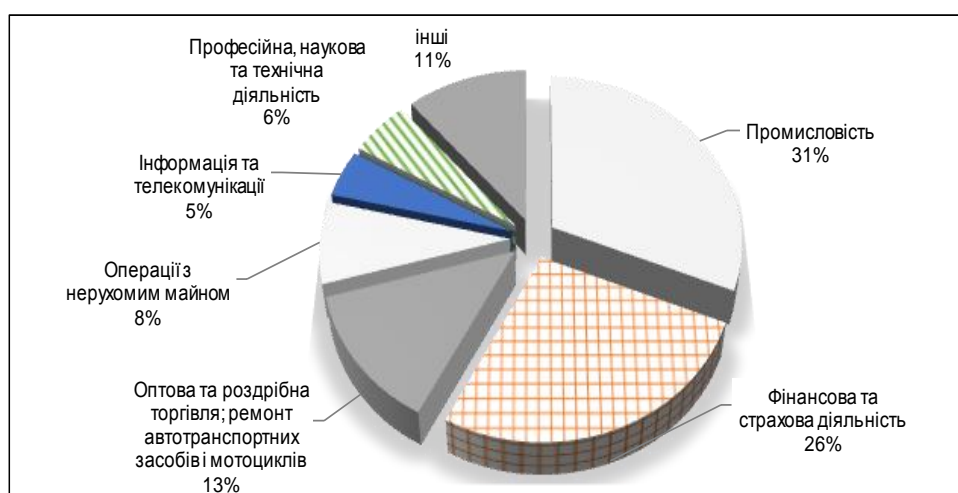
Таблиця 3

Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) з країн світу в економіці України, млн дол. США, на кінець року

Країна	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Усього	39175,7	43836,8	48991,4	53679,3	57056,4	45916,0	43371,4
Кіпр	8847,9	9866,0	13002,3	17121,7	18978,5	13710,6	11744,9
Австрія	2593,2	2717,4	3226,9	3386,3	3178,8	2526,4	2402,4
Ізраїль	59,8	45,9	45,5	50,6	46,9	39,6	36,4
Люксембург	263,0	435,4	488,9	559,5	555,8	401,4	371,6
Швейцарія	785,7	852,7	939,3	1097,6	1351,0	1390,6	1364,2
Туреччина	134,0	148,6	164,0	186,9	212,1	198,7	196,8
Віргінські Острови (Брит.)	1283,6	1384,9	1580,2	1888,2	2275,9	1997,7	1798,9
Сейшельські Острови	80,3	82,9	83,0	107,3	318,5	197,6	127,0
Домініка (Співдружність)	2,0	1,8	4,5	2,2	2,6	1,7	1,5
Панама	160,4	199,4	288,3	383,7	610,5	397,6	331,8
Сент-Вінсент і Гренадіни	84,8	105,2	100,8	107,1	103,0	13,2	3,9
Частка виділеної групи країн у загальному обсязі, %	36,5	36,1	40,7	46,4	48,4	45,5	42,4

Примітка: за 2009–2013 рр. використано дані станом на 1 січня наступного року; за 2014–2015 рр. – дані станом на 31 грудня звітного року.

Джерело: Статистичний збірник Держстату України "Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України" (2015); Статистичний бюлетень Держстату України "Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у 2015 році".

Рис. 2. Структура прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) в Україну за основними ВЕД, %, середнє за 2012–2015 рр.

Джерело: розраховано за даними Держстату.

Більш детальний аналіз географічної структури прямих іноземних інвестицій, зокрема у ВЕД "фінансова та страхова діяльність" у розрізі країн світу (табл. 4), показує, що серед акціонерного капіталу, який працює в фінансових установах українського ринку, є капітал з офшорних юрисдикцій: Кіпру, Австрії, Угорщини, Польщі, Віргінських Британських Островів, Швейцарії, Белізу [30]. Згідно з українським списком офшорів [31], що є значно коротшим і не включає навіть Кіпру, на фінансовий та страховий ринок України прийшов капітал тільки з Віргінських Островів (Британських), Швейцарії, Белізу (*неповна інформація викривлює реальну картину власників*).

Таблиця 4

Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України за ВЕД "фінансова та страхова діяльність" у розрізі країн світу, %

Країна	станом на 01.01.2013	станом на 31.12.2013	станом на 31.12.2014	станом на 31.12.2015
Усього (тис. дол. США)	16 430 119,4	15 348 804,1	11 537 413,4	11 823 927,1
Кіпр	29,3	31,9	30,9	26,9
Російська Федерація ³	15,2	18,9	16,7	24,1
Австрія	15,1	14,2	15,1	14,3
Франція	7,5	7,8	9,7	9,2
Італія	5,1	6,9	7,1	6,9
Угорщина	3,0	3,3	3,7	4,2
Польща	2,9	2,3	3,3	3,0
Нідерланди	2,8	2,9	2,4	1,8
Велика Британія	2,3	2,8	2,1	1,7
Віргінські Острови (Брит.)	1,5	1,6	1,7	1,7
США	1,1	1,1	1,1	0,9
Німеччина	0,7	0,8	0,8	0,8
Швейцарія	0,4	0,5	0,3	0,3
Швеція	7,5	0,3	0,2	0,2
Беліз	0,1	0,1	0,1	0,1
Інші країни	4,0	4,7	4,6	4,0

Примітка: розраховано на основі даних, наведених наростаючим підсумком з початку інвестування. Перелік країн визначено, зважаючи на найбільші обсяги інвестицій, здійснені в економіку України.

Джерело: розраховано за даними Статистичного бюлетеня "Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України" за відповідні роки.

За результатами 9 місяців⁴ 2016 р. Кіпр віддав першість РФ за часткою у структурі прямих іноземних інвестицій у фінансову та страхову діяльність в економіці України, однак номінально абсолютний приріст офшорного акціонерного капіталу у підприємства цього ВЕД був досить вагомим і за цей період становив 64,3 млн дол. США. Крім того, інвестори з Кіпру підтримували також бізнес інших ВЕД, зокрема, приріст інвестицій у сільське господарство становив 3,4 млн дол. США; у переробну промисловість – 8,2 млн дол. США; виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 18,4 млн дол.

³ У таблиці також представлено дані щодо РФ, оскільки окремі її території включено МВФ та ОЕСР у список офшорних фінансових центрів. Однак в українських реаліях досить суттєвий російський внесок в акціонерний капітал фінансової сфери не є "офшорним", а представляє переважно підтримку щодо капіталізації банківських установ з державним капіталом.

⁴ За даними Статистичного бюлетеня "Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України" за січень–вересень 2016 р.

США; виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічну діяльність – 15,8 млн дол. США; виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів – 7,8 млн дол. США; машинобудування – 3,2 млн дол. США; транспорт – 2,6 млн дол. США.

Рівень офшоризації банківського капіталу в Україні

Точно визначити рівень офшоризації української економіки (за відсутності угод⁵ про обмін інформацією з офшорами) практично неможливо. Якщо ж скористатись даними журналістських розслідувань, то *"на запит про Україну в базі ICIJ можна знайти інформацію про 469 офшорні компанії, 643 осіб, що мають стосунки до цих офшорів, 20 посередників і 558 адрес"* [25]. Однак ця верхівка айсберга не показує реальні масштаби офшоризації України, у тому числі не дає уявлення про ситуацію в окремих секторах економіки.

За відсутності даних (які є фінансовою таємницею) можна спробувати оцінити її масштаби лише опосередковано – через відображення офшорних зв'язків у одній сфері, наприклад, у банківській системі (БС). Аналіз офшорної активності банківських установ (на основі офіційного чинного переліку країн-офшорів, затвердженого Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 р. № 143-р.) дає можливість оцінити **рівень офшоризації капіталу банківської системи** – частку офшорного капіталу банків у сукупному статутному капіталі БС.

У розгляд включено банківські установи України (що подають фінансову звітність), в уставному капіталі яких хоча б на один квартал "засвітився" (як офіційно, так і через "посередників") у різний час з 2007 по 2016 рр. офшорний капітал з Віргінських Островів (Брит.), Белізу, Сейшельських Островів, Співдружності Домініки, Кайманових Островів, Бермудських Островів, Сен-Вінсент і Гренадіни, Сен-Кітс і Невіс (див. табл. 5 *"Країни-офшори, з капіталами яких у 2012–2016 рр. працювали банки в Україні (згідно з офіційним переліком офшорних зон України) та їх власники істотної участі"*). Серед найбільш "привабливих" країн, з якими працює український банківський бізнес, – Віргінські Острови (Брит.), Беліз, Сейшельські Острови. Для однотипного охоплення всього періоду порівняння старий принцип НБУ поділу на 4 групи банків (за розміром активів) пролонговано й на IV кв. 2015 – III кв. 2016 рр. Як свідчить аналіз, власники банків з усіх 4 груп працювали з офшорами, найбільш активно – середніх і малих банків III та IV груп.

Варто зазначити, що дослідження⁶ проведено на основі доступної офіційної інформації НБУ про власників істотної участі банківських установ, Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України (АРІФРУ), а також даних, представлених на сайтах банків. Враховуючи складну структуру власності (з різним ступенем прозорості) банків, що працюють в Україні [19], а також те, що наповнення бази дослідження на всьому виділеному проміжку є різною, інформація з різних джерел часто є суперечливою, тому представлене дослідження не претендує на повноту реальної картини.

⁵ Україна має 70 двосторонніх договорів про уникнення подвійного оподаткування [25].

⁶ Розрахунки проведено на основі бази даних, сформованою Н.Кошмановою за 2007–2016 рр., у квартальному вимірі щодо інформації стосовно динаміки розвитку, фінансового стану, власників істотної участі банківських установ, що працюють в Україні.

На відміну від розрахунків М.Щегельської [26], яка зробила оцінку офшоризації банківського капіталу станом на 01.01.2015 р., метою цього дослідження було показати не тільки сучасний стан (на 01.10.2016 р.), але й динаміку розвитку процесу, тому аналіз проводився на часовому проміжку 2007–2016 рр. У табл. 6 представлено результати *першого варіанту розрахунків (згідно з офіційним переліком України)* – динаміку рівня офшоризації капіталу за період з II кв. 2012 р. до III кв. у 2016 р., максимальне значення якого 5,01% досягалось у кінці I кв. 2015 р. Спадний тренд цього показника, крім фактичного зменшення бази дослідження (виключення з аналізу банків Криму, Донецької та Луганської областей), є також відображенням "розчистки" БС упродовж 2014–2016 рр., унаслідок якої було закрито багато банків і, відповідно, обсяг сукупного статутного капіталу номінально зменшився.

Таблиця 6

Рівень офшоризації банківської системи України

Показник Період	Офшорний статутний капітал банків, тис. грн	Рівень офшоризації капіталу БСУ, %	Кількість банків з офшорним капіталом	У тому числі банки з іноземним капіталом ⁷
2012 – II кв.	257 871,2	0,14	1	1
2012 – III кв.	257 883,1	0,15	1	1
2012 – IV кв.	4 782 636,4	2,71	8	4
2013 – I кв.	4 856 489,8	2,77	9	5
2013 – II кв.	4 867 615,5	2,75	9	5
2013 – III кв.	5 324 342,6	2,95	9	5
2013 – IV кв.	9 047 090,2	4,92	11	8
2014 – I кв.	8 021 878,2	4,33	12	9
2014 – II кв.	7 991 730,0	4,50	12	9
2014 – III кв.	8 221 932,0	4,53	12	9
2014 – IV кв.	8 632 934,1	4,82	13	9
2015 – I кв.	9 077 310,9	5,01	24	9
2015 – II кв.	6 172 701,1	3,27	23	7
2015 – III кв.	8 047 922,8	4,00	24	8
2015 – IV кв.	5 234 368,3	2,46	22	9
2016 – I кв.	5 359 730,9	2,42	20	10
2016 – II кв.	4 991 599,1	1,82	19	9
2016 – III кв.	5 011 310,2	1,79	17	9

Примітка: розрахунки за 2014 р. – III кв. 2016 рр. проведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: авторські розрахунки за даними НБУ (<http://www.bank.gov.ua>), Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України (АРІФРУ, <http://smida.gov.ua>) та інформацією, представленою на сайтах банків

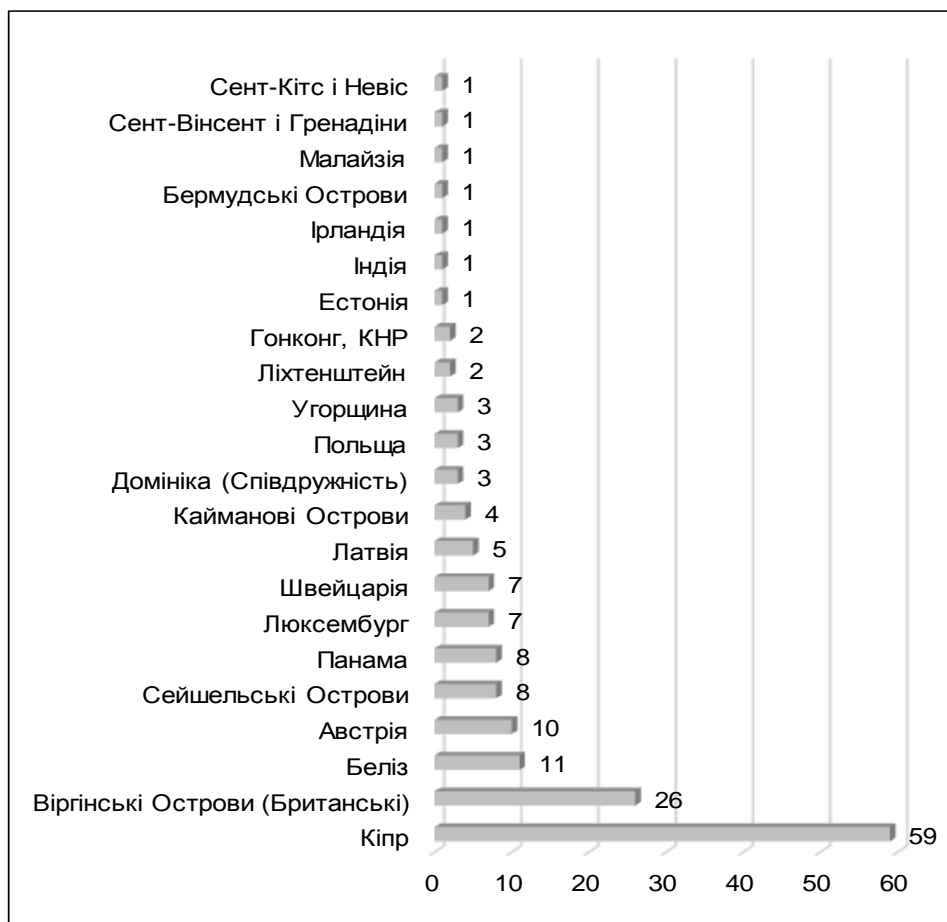
Розрахований рівень офшоризації є суттєво заниженим, оскільки чинний офіційний перелік країн-офшорів є значно меншим за список країн, яким користуються експерти, наприклад, МВФ та ОЕСР. Якщо у вибірку додати бан-

⁷ Згідно з Законом України "Про банки і банківську діяльність" *банк з іноземним капіталом* (bank with foreign capital) – банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10%. Разом із тим також виділяється поняття *"іноземний банк"*, головними ознаками якого є розташування центру прийняття стратегічних рішень за кордоном і контроль іноземних власників.

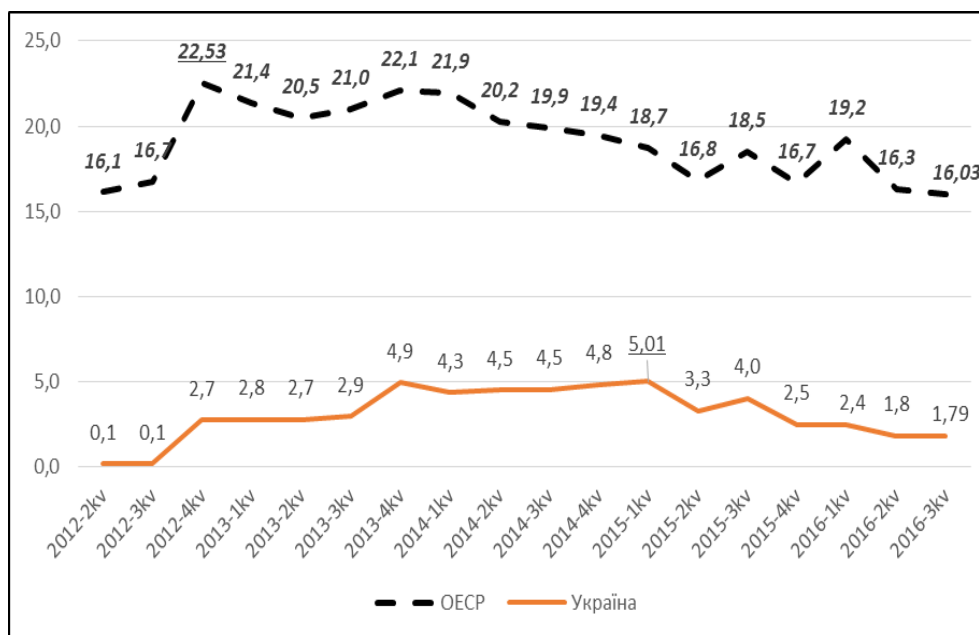
ки з капіталом, зареєстрованим у відомих у світі офшорних фінансових центрах зі *списку МВФ і ОЕСР (другий варіант розрахунків)*, то географічна картина, кількісний склад (рис. 3) та рівень офшоризації капіталу БС України значно зросте і в окремі періоди перевищуватиме 22% (рис. 4).

Розширення переліку країн-офшорів збільшує їх кількість у аналізі з 8 до 22, а банків, що працювали хоча б один квартал упродовж 2007–2016 рр. зі статутним капіталом, в який надійшли капітали, зареєстровані в офшорах, – із 36 до 88 (за такого підходу розміри та наповнення табл. 5 змінюється кардинально). З правової точки зору ці потоки в Україну є легальними, і те, що вони прийшли у наш банківський сектор, є позитивним фактором для його розвитку. Однак те, що, крім банків з іноземним капіталом, лише половина банківських установ у цьому переліку має тільки вітчизняний капітал, засвідчує, що значна частина українських власників мала серйозні причини реєстрації свого капіталу та бізнесу не у власній країні, а за кордоном.

Рис. 3. Географічна картина країн-офшорів (за переліком МВФ і ОЕСР), з якими у 2007-2016 рр. співпрацювали банківські установи України та їх кількість

Джерело: авторські розрахунки за даними НБУ, АРІФРУ та інформацією, представленою на сайтах банків станом на кінець III кв. 2016 р.

Рис. 4. Динаміка показника офшоризації капіталу банківської системи за переліком офшорних зон України та ОЕСР у 2012–2016 (III кв.) рр., %

Джерело: авторські розрахунки за даними НБУ, АРІФРУ та інформацією, представленою на сайтах банків.

Серед ризиків високого рівня офшоризації економіки та банківської системи варто виділити значну волатильність та високу ймовірність виведення капіталів з українського ринку при зростанні кризових негараздів. Так, наприклад, у табл. 7 наведено абсолютні зміни акціонерного капіталу, вкладеного інвесторами в установи ВЕД "фінансова та страхова діяльність" упродовж останніх трьох років, де від'ємні значення щорічного приросту свідчать (окрім курсових перецінок) і про відтік іноземного капіталу з країни.

Таблиця 7

Зміни іноземного акціонерного капіталу в економіці України за ВЕД "фінансова та страхова діяльність" у розрізі окремих країн світу, тис. дол. США

Країна	2013	2014	2015
Усього за ВЕД	-1 081 315,3	-3 811 390,7	286 513,7
Кіпр	85 692,8	-1 332 047,2	-380 942,4
Австрія	-302 588,0	-437 604,5	-58 073,2
Угорщина	10 698,7	-73 373,9	73 289,0
Польща	-129 532,7	35 138,0	-26 666,3
Нідерланди	-4 504,4	-169 927,7	-62 707,9
Віргінські Острови (Брит.)	-3 200,8	-49 517,7	-3 452,3
Швейцарія	468,1	-33 880,7	-1 135,9
Беліз	-3 659,1	-3 228,3	-4 275,1

Джерело: розраховано за даними Держстату.

Антиофшорна політика у світі та в Україні

Загальні втрати від офшоризації економіки дуже важко оцінити. Експерти розвинених країн найчастіше акцентують увагу на втратах національних бюджетів від агресивної мінімізації оподаткування з допомогою офшорів, проте для країн, що розвиваються, дуже важливим також є відтік дефіцитного капіталу.

Негативне сприйняття суспільством офшорів за активізації їх діяльності призвело до посилення процесів "*деофшоризації*", під якими фахівці розуміють:

- а) боротьбу з офшорами або посилення контролю над операціями в офшорних зонах;
- б) полегшення умов для ведення бізнесу як фактора розвитку національної економіки;
- в) проведення державою політики, спрямованої на вдосконалення податкової, законодавчої, правозастосовної та інформаційної сфери діяльності суб'єктів господарювання з метою зменшення втечі капіталу і його репатріації [1, 2, 7, 8].

Результати антиофшорної політики у світі – це наслідок як окремих дій, так і спільних зусиль:

- міжнародних організацій ОЕСР, МВФ, ФАТФ (вимоги щодо міжнародних стандартів обміну фінансовою інформацією, списки юрисдикцій);
- окремих зацікавлених країн (проведення успішних податкових амністій для офшорних капіталів у США, Італії, Великій Британії; купівля "сірих" CD-дисків у приватних осіб з інформацією щодо громадян Німеччини, які не платять податки; введення податку на фінансові транзакції в багатьох країнах Європи);
- ЄС (створення Eurofisc – загальноєвропейської системи із боротьби з ухиляннями від сплати податків; Загальної консолідованої бази для корпоративних податків);
- окремих офшорних юрисдикцій (заходи щодо підвищення прозорості своєї діяльності та обміну інформацією з податковими органами зацікавлених країн);
- приватних осіб та некомерційних організацій (оцінки обсягів та каналів незаконних фінансових потоків "Tax Justice Network (TJN)" та Eurodad);
- журналістів (збільшення прозорості через розслідування "Offshore leaks" Міжнародного консорціуму журналістів (ICIJ) у 2010 р.; "Панамські документи" у 2016 р.) [2, 13, 14].

Багатогранність та масштабність питань деофшоризації обумовлює складність отримання швидких конкретних результатів. Незважаючи на різні підходи до вирішення проблем, пов'язаних з офшорами, експерти одностайні в тому, що це питання системної роботи, орієнтованої на впровадження **комплексу дій, який містить не тільки економічну, але й політичну, інституційну, адміністративну, правову, податкову компоненти, що дадуть**

віддачу у середньо- та довгостроковій перспективі, однак для України її варто починати вже зараз, оскільки економіка бідніє від втрати фінансових ресурсів.

Разом із тим слід розуміти, що офшори – це "сейфи" для багатства, отриманого не завжди законним шляхом, а отже, якщо ці капітали там надійно сховані чи працюють з прибутком, то ймовірність їх повернення в Україну дуже мала. Тому *основну увагу й зусилля варто зосередити на тих капіталах, які "втікають" сьогодні або налаштовані зробити це завтра*, втім, не забуваючи про повернення виведених в офшори фінансових ресурсів (як прямих втрат бюджету), хоча, як показує світова практика, це непросто з юридичної точки зору.

Якщо *деофшоризацію* розглядати як *фактор розвитку* національної економіки, маючи на увазі примноження національного багатства та використання ресурсів, які вдалось зберегти від втечі з країни, як фінансове джерело й потенціал зростання, то *вже давно б мала бути на порядку денному реалізація:*

- ✓ програми деофшоризації (із виокремленням етапів реалізації та конкретних відповідальних на рівні уряду, ВР, НБУ);
- ✓ оновлення списку країн-офшорів (фінансових офшорних центрів);
- ✓ укладення міждержавних угод про обмін податковою інформацією з офшорами;
- ✓ зміцнення системи судочинства;
- ✓ приведення вітчизняного законодавства до відповідних міжнародних норм та антиофшорної практики.

Слід згадати про вже зроблені кроки у цьому напрямі, наприклад, дуже важливим для деофшоризації вітчизняної економіки стало ухвалення у 2013 р. закону про трансфертне ціноутворення (№408-VII), а також включення вимог щодо необхідності внесення інформації про кінцевого бенефіціарного власника / кінцевого власника засновника (юридичну особу) (закон №1701). Варто відзначити ряд ініціатив, які були знаковими у 2016-му, зокрема: розроблення концепції і створення Президентом України робочої групи з розроблення законодавства, спрямованого на деофшоризацію; активне обговорення механізму нульового декларування; озвучення заяви щодо приєднання до Конвенції № ETS 127 та намірів підписання угод ТІЕА з кожною державою [23].

Наші парламентарі зробили також нові законодавчі кроки, зокрема, вони зареєстрували у Верховній Раді України 12 квітня 2016 року Проект Закону "Про податковий суверенітет України та офшорні компанії" № 4380 та Проект Закону "Про внесення змін до Податкового кодексу України у зв'язку з прийняттям Закону України "Про податковий суверенітет України та офшорні компанії"" № 4381. Експерти акцентують увагу на важливості ухвалення цих законів, оскільки вони мають на меті визначення змісту податкового суверенітету України, а також понять, які до цього моменту ще не були закріплені в законодавчих актах України, серед яких: "офшорна компанія", "офшорна зона", "офшорна країна". Основна ідея – мінімізувати використання офшорних компаній з метою ухилення від сплати податків на території України або для боротьби з корупційними правопорушеннями та відмиванням коштів, одержаних зло-

чинним шляхом, фінансуванням тероризму чи іншими суспільно небезпечними кримінальними правопорушеннями, у тому числі скоєними політично значущими особами – резидентами України [17]. Хоча фахівці ще критикують ці проекти як такі, що не відповідають багатьом засадничим принципам, запропонованим ОЕСР та в ЄС, однак уже сам факт їх розроблення є дуже важливим у процесі формування правового поля деофшоризації.

Орієнтирами для України в цьому напрямі може бути впровадження останніх європейських ініціатив, які нещодавно представлені Єврокомісією у так званому Пакеті проти ухилення від податків (*Anti Tax Avoidance Package*) [33–34]. Він включає: Директиву проти ухилення від податків, Рекомендації щодо перегляду конвенцій про уникнення подвійного оподаткування, Директиву щодо адміністративної співпраці та Комунікації щодо зовнішньої стратегії для ефективного оподаткування, які вже надані Європарламенту для консультацій та Раді для ухвалення. Пропоновані заходи базуються на врахуванні BEPS (*від англ. Base Erosion and Profit Shifting*) – проєкті Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) з розробки заходів протидії розмиванню податкової бази та виведенню прибутку [16].

Ключовими особливостями нових європейських пропозицій є:

- юридично обов'язкові заходи для блокування найбільш поширених методів, які використовуються компаніями для уникнення сплати податку;
- рекомендації державам-членам щодо того, як запобігти податковим зловживанням у рамках договорів;
- пропозиції державам-членам обмінюватися податковою інформацією, пов'язаною з транснаціональними компаніями, діючими в ЄС;
- заходи щодо сприяння належному управлінню оподаткуванням на міжнародному рівні;
- нова процедура у ЄС щодо включення в перелік третіх країн, які відмовляються грати чесно [34].

Окрім вирішення нових європейських завдань, для успіху, а не тільки декларування процесу деофшоризації, Україна має виконати й ті зобов'язання, що давно стоять у переліку першочергових, однак не реалізовані через різні об'єктивні та суб'єктивні причини. Серед них: *покращення інвестиційного клімату; розвиток (активізація) вітчизняного фондового ринку; зменшення доларизації; наведення порядку на митниці (для ліквідації контрабанди, тіньового експорту та "сірого" імпорту); прийняття програм та створення структури підтримки експортерів; створення економічних зон, орієнтованих на інноваційний розвиток; підвищення авторитету української судової системи*. Без реальних кроків щодо вирішення цих важливих завдань і контролю за їх виконанням бізнес швидко "підлаштується" під навіть дуже жорсткі заходи антиофшорної політики, знайде нові схеми втечі з країни.

Загалом успіх деофшоризації, репатріації капіталів, формування фондів власних фінансових ресурсів розвитку, збереження національного багатства залежить **не стільки від створення перепон для переходу в тінь та втечі у офшори, як від стимулюючих заходів, спрямованих на підвищення довіри до вітчизняної економіки, захищеності бізнесу та його впевненості у перспективах в Україні.**

Таблиця 5

Країни-офшори, з капіталами яких у 2012–2016 рр. працювали банки в Україні (згідно з офіційним переліком офшорних зон України) та їх власники істотної участі

№ з/п	Назва банку (статус банку станом на VI кв. 2016 р.)	№ групи	Віргінські Острови (Брит.)	Беліз	Сейшельські Острови	Домініка (Спів-дружність)	Кайманові Острови	Бермудські Острови	Сент-Вінсент і Гренадіни	Сент-Кітс і Невіс	Власники істотної участі
1	ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	I	X								Коломойський І.В., Боголюбов Г.Б. (Україна)
2	ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	I					X				М.Фрідман (Ізраїль); Г.Хен (Ізраїль); О.В.Кузімичов (РФ); П.О.Авен (РФ); А.М.Косогов (РФ)
3	ПАТ "БАНК "ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ" (є стані ліквідації)	I	X								Жеваго К.В. (Україна)
4	ПАТ "КБ "НАДРА" (є стані ліквідації)	I	X								Фірташ Д.В. (Україна)
5	АБ "Південний"	II	X			X					Родина Родіних, Ванецянц та Беккер (Україна)
6	ПАТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	II	X	X	X						Пінчук В.М. (Україна)
7	ПАТ "МЕГАБАНК"	II		X							Родина Суботіна В.Г. (Україна)
8	ПАТ "КБ "ХРЕЩАТИК" (є стані ліквідації)	II	X	X	X						Київська міська рада; Хмельницький В. та Іванов А. (Україна)
9	АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	III	X								Родина Дворецьких (Україна, Ізраїль); Солдатенко М.П. (Австрія)
10	ПАТ "БАНК ФОРВАРД"	III	X					X			Таріко Р.В. (РФ)
11	ПАТ "ДІВІ БАНК"	III	X								Родина Гути А.І. (Україна), до VI кв. 2014 р.
12	ПАТ АКБ "АРКАДА"	III	X	X							Паливода К.В., Поляченко В.А. (Україна)
13	АБ "КІРІНГОВИЙ ДІМ"	III	X		X						Львовичкіна Ю., Фурсін І. (Україна)
14	ПАТ "А – БАНК"	III	X								Родина Суркіс (Україна)
15	ПАТ "ФІНБАНК"	III		X							Грановський О.Г. (Україна); Кауфман Б.Р. (Україна)
16	ЕНЕРГОБАНК (є стані ліквідації)	III		X							Данглицький А.А. (РФ)
17	ЕКСПОБАНК (є стані ліквідації)	III	X		X						Гетьманенко Ю.І. (Україна), до I кв. 2014 р.
18	ПАТ "АВАНТ-БАНК" (є стані ліквідації)	III	X	X	X						Завацький І.І., Савченко О. (Україна)
19	ПАТ "КОМЕРЦІЙНИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ БАНК"	IV								X	Казьмін Є.В. (Україна); Сидоренко Ю.Г., Усенко І.В. (Україна)
20	ПАТ "ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	IV	X		X						Клещук О.О. (Україна)

21	ПАТ "КРЕДИТ ОПТИМА БАНК"	IV	X	X	X											Черняк С.В. (Україна); Бойко О.В. (Україна)
22	ПАТ "КБ "ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	IV	X	X												Мазуренко О.В., Цикова Т.Д. (Україна); Тополов В.С. (Україна)
23	ПАТ "МОТОР-БАНК"	IV	X	X	X											Болуглаєв О.В., Болуглаєв В.О. (Україна)
24	ПАТ "БАНК АВАНГАРД"	IV	X	X												Стеценко К.В., Пасенюк М.Ю., Гончарова В.О. (Україна), І-ІІ кв. 2014 р., Улютіна Г.О. (РФ)
25	ПАТ "БАНК ПОРТАЛ"	IV				X										Єфремова В.О., Колосніцин І.О. (Україна)
26	ПАТ "АП БАНК" (ПАТ "АСТРА БАНК" до 3 кв. 2015)	IV		X				X								Лялун М.І. (Україна), до III кв 2015 р.; Джордж Гор (США); Моріс Табаснік (Австрія)
27	ПАТ "АСВІО БАНК"	IV	X	X												Брати Супруненики – Олександр та Вячеслав; Ярошенко Р.В., Заєць А.Г. (Україна)
28	ПАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ"	IV	X	X												Комісарук М.Б. (Комісарук Б.І., Грач О.В.) (Україна)
29	ПАТ "НЕОС БАНК"	IV						X								М.Фрідман (Ізраїль); Г.Хан (Ізраїль); О.В.Кузімичов (РФ); П.О.Авен (РФ); А.М.Косолов (РФ)
30	ПАТ "КБ "ГЛОБУС"	IV	X	X												Полковський Д.Е. (Україна); Сильяніна О.А. (Україна)
31	ПАТ "Банк Альянс"	IV	X	X												Соєс О.Й. (Україна)
32	ПАТ БАНК "ТРАСТ" (запроваджена ТА)	IV	X	X												Авраменко В.Ф. (Україна); Беляєв С.Л. (РФ)
33	ПАТ "БАНК ЮНІСОН" (запроваджена ТА)	IV	X	X				X								Банк із 100% іноземним капіталом. Власники через офшори фіз.особи: 9 – Україна, 1 – РФ, 1 – Швейцарія
34	ПАТ "УНІКОМБАНК" (в стані ліквідації)	IV		X	X											Радкевич А.А. (Україна)
35	ПАТ БАНК "КОНТРАКТ" (в стані ліквідації)	IV				X										Девід Халперт (США)
36	ПУАТ "СМАРТБАНК" (в стані ліквідації)	IV	X	X												ПрАТ "СК "Стар-поліс", Україна (Румунія, Молдова); Сіворських С.В., Багачко Ю.Е., Теченко В.О., Лич В.О. (Україна)
	Усього банків з офшорним капіталом по країнам		26	11	8	3	4	1	1	1	1					

Джерело: складено за даними НБУ, АРФРУ та інформацією, представленою на сайтах банків.

Список використаних джерел

1. Андрианов В. Оффшоры и деоффшоризация экономики / В. Андрианов, Е. Кривоустова // Общество и экономика. – 2014. – № 05. – С. 53–91.
2. Хейфец Б.А. Деоффшоризация экономики: мировой опыт и российская специфика // Вопросы экономики. – 2013. – № 7.
3. FATF (2000). Report on Non-Cooperative Countries and Territories [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.fatf-gafi.org/data/oced/57/22/33921735.pdf.
4. Financial Stability Forum (2000). Report of the Working Group on Offshore Centres [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_0004b.pdf?page_moved=1.
5. IMF (2000). Offshore Financial Centers [Електронний ресурс] // IMF Background Paper. – Режим доступу : www.imf.org/external/np/mae/oshore/2000/eng/back.htm
6. Захаров А.С. Борьба с офшорами и обмен налоговой информацией [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://taxconference.ru/>
7. Панова Г.С. Деоффшоризация как фактор развития национальной экономики / Панова Г.С., Туруев И.Б., Ярыгина И.З. // Вестник МГИМО-Университета. – 2014. – № 2. – С. 102–112.
8. Оффшоры в глобальной экономике: мировой опыт и российские реалии. Финальный документ ситуационного анализа ЦСА РАН (апрель 2012 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kommersant.ru/doc/1962493>
9. James S. Henry. The Price of Offshore Revisited [Електронний ресурс] / Tax Justice Network. – July 2012. – Режим доступу : http://www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/Price_of_Offshore_Revisited_120722.pdf
10. James S. Henry. New estimates for missing global private wealth, income, inequality and lost taxes [Електронний ресурс] / Tax Justice Network Research. – 2012. – Режим доступу : http://www.elcorreo.eu.org/IMG/pdf/Price_of_Offshore_Revisited_72612.pdf
11. James S. Henry. The Global Haven Industry Progress Report: Quantifying Kleptocracy // Tax Justice Network Research Conference (London, April 21, 2016). – Columbia U. Center for Sustainable Investment.
12. Панамские документы: главные факты о крупнейшем сливе в истории журналистики [Електронний ресурс] // Обозреватель. – 2016. – 04 апреля. – Режим доступу : <http://obozrevatel.com/society/34056-panamskie-dokumentyi-12-glavnyih-faktov-o-krupnejshem-slive-v-istorii-zhurnalistiki.htm>
13. Secret Files Expose Offshore's Global Impact [Електронний ресурс] // ICIJ. – April 2013. – Режим доступу : <https://www.icij.org/offshore/secret-files-expose-offshores-global-impact>
14. Tax Havens: The Missing \$20 Trillion. A Special Report on Offshore Finance [Електронний ресурс] // The Economist. – 2013. – February 16. – Режим доступу : <http://www.economist.com/news/leaders/21571873-how-stop-companies-and-people-dodging-tax-delaware-well-grand-cayman-missing-20>
15. Кораблін С. Оффшорне виснаження [Електронний ресурс] / С. Кораблін // Дзеркало тижня. – 2016. – 13 травня. – № 17. – Режим доступу : <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/ofshorne-visnazhennya-.html>
16. Анакіна Т. Євроінтеграція у Раді: від офшорів до браконьєрів – що розглянуть депутати напередодні відпустки [Електронний ресурс] / Анакіна Т., Карпенко О., Черніков Д. // Європейська правда. – 2016. – 4 липня. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/07/4/7051613/>
17. Сагайдак А. Нові деоффшоризаційні кроки в Україні [Електронний ресурс] / А.Сагайдак ; Finance Business Service. – 2016. – Режим доступу : https://www.fbs-offshore.com/novye-deofshorizacionnyye-shagi-v-ukraine/?gclid=C1e7k_vI2c4CFRa3GwodNuwJog
18. Казанський Д. Монополізація і офшори як основа українського олігархату [Електронний ресурс] / Д.Казанський // Тиждень. – 2014. – 27 листопада. – № 48 (368).. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Politics/124575>
19. Остапчук Д. Невидиме зв'язи: Кому належить банківська система України [Електронний ресурс] / Д.Остапчук // VOXUkraine. – 2016. – Режим доступу : http://www.liga.net/projects/bank_ownership
20. Як повернути офшорні мільярди [Електронний ресурс] // Тиждень. – 2014. – 27 листопада. – № 48 (368). – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Economics/165168>
21. Шавалюк Л. Фарватер у теплу гавань [Електронний ресурс] / Л.Шавалюк // Тиждень. – 2016. – № 14 (438). – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Economics/162510>
22. Рибак В. "Панамські папери": найбільший "злив" в історії [Електронний ресурс] / В.Рибак // Тиждень. – 2016. – № 14 (438). – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/Politics/162294>

23. Добрева Ю. Тенденції деофшоризації в Україні. Практичні рекомендації щодо роботи з нерезидентами/ Ю.Добрева // Бухгалтер&Закон. – 2016. – № 21. – Режим доступу : http://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ008974
24. Кузьмич Т. Глобальна деофшоризація: які її наслідки для України [Електронний ресурс] / Т.Кузьмич // Forbes Україна. – 2016. – 19 квітня. – Режим доступу : <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1414948-globalna-deofshorizaciya-yaki-yiyi-naslidki-dlya-ukrayini>
25. Калачова Г. Деофшоризація по-українськи, або Як сказати "ні" валізі з мільйоном [Електронний ресурс] / Г.Калачова // Економічна правда. –2016. – 12 травня. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/publications/2016/05/12>
26. Щегельська М. Який рівень офшоризації банківського капіталу в Україні [Електронний ресурс] / М.Щегельська. – Режим доступу : http://voxukraine.org/2015/08/04/riven%CA%B9-ofshorizatsiyi-bankivs%CA%B9-koho-kapitalu-v-ukrayini_ukr/
27. The State of Finance for Developing Countries: 2014 [Електронний ресурс] / Eurodad. – 2015. – Режим доступу : <http://eurodad.org/files/pdf/549197afa285f.pdf>.
28. Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004–2013 [Електронний ресурс] / Global Financial Integrity. – 2015. – Режим доступу : <http://www.gfintegrity.org/reports/>
29. Тенденції тіньової економіки в Україні у 1 півріччі 2016 р. [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу : <http://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>
30. List of offshore financial centres [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_offshore_financial_centres
31. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лютого 2011 року № 143-р "Про перелік офшорних зон" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.sop.com.ua/regulations/8451/467505/>
32. Global Wealth 2016: Navigating the New Client Landscape [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.bcgperspectives.com/content/articles/financial-institutions-consumer-insight-global-wealth-2016/?chapter=2#chapter2_section3
33. Fair Taxation: Commission welcomes agreement reached by Member States on new rules to tackle tax avoidance. Press release [Електронний ресурс] / European Commission. – Brussels. – 21 June 2016. – Режим доступу : http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1886_en.htm
34. Fair Taxation: Commission presents new measures against corporate tax avoidance. Press release [Електронний ресурс] / European Commission. – Brussels. – 2016. – 28 January. – Режим доступу : http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-159_en.htm

Надійшла до редакції 07.12.2016 р.

Шумская С.С., канд. экон. наук

ведущий научный сотрудник Института экономики и прогнозирования НАН Украины

ФИНАНСОВОЕ БОГАТСТВО УКРАИНЫ В ОФФШОРАХ МИРА И ОФФШОРИЗАЦИЯ КАПИТАЛА БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ

Представлены экспертные оценки объемов незаконных финансовых потоков из Украины и выведенного в офшоры финансового богатства развивающихся стран и бывшего СНГ. Выведенные в офшоры финансовые капиталы рассматриваются с позиции утраченного или не задействованного на сегодняшний день потенциала развития страны, который при благоприятных условиях, созданных соответствующих механизмах и национальной политике может превратиться в ресурс развития в средне- и долгосрочной перспективе. Обобщены основные факторы, поддерживающие развитие офшорной деятельности в различных странах мира, и выделены факторы, проводящие офшоризацию отечественной экономики. Представлены авторские оценки динамики офшоризации капитала банковской системы Украины в 2012–2016 гг., очерчена географическая картина офшорных связей украинских банков. Обозначены основные направления процесса деофшоризации на международном уровне и первые шаги Украины на этом пути.

Ключевые слова: офшор, офшоризация экономики, незаконные финансовые потоки, финансовое богатство, капитал банковской системы, экономическое развитие, деофшоризация.

Shumska S., PhD in Economics,
Leading Researcher, Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine

UKRAINE'S FINANCIAL WEALTH IN THE OFFSHORE COUNTRIES AND OFFSHORE CAPITAL OF THE BANKING SYSTEM

The article focuses on the fairly large amount of financial wealth of the countries with different levels of economic development extracted to the offshore, which is a result of the growing trend of increasing the role of offshore in the global economy. Given the presence of a national shortage of developmental resources, author emphasizes the importance of evaluating the amount of the extracted to the offshore financial wealth for the developing countries

The offshore financial capitals are considered in the context of lost or presently unexploited potential for a country's development, which, with favorable conditions and mechanisms created by the national policy, could become a resource for development in the medium and long term.

The article presents expert estimates of the amounts of illicit financial flows from Ukraine and offshore financial wealth of the developing and CIS countries. The author notes that, with the growing trend of capital flight from Ukraine to the offshore, part of it returns to the country in the form of loans and foreign direct investment. Analysis of the dynamics of the structure of direct investments in individual countries shows the role of offshore investment in supporting business development in Ukraine.

Author summarizes the main factors supporting the development of offshore activities worldwide and singles out the factors that encourage the growth of the offshore sector of domestic economy. Given the benefits and costs of offshore companies, the article highlights the thesis that, in modern conditions of globalization, the objective need in offshore will remain, as shown by the experts' predictions of the increase in the global offshore private wealth by 2020.

The article presents author's assessment of the dynamics of the offshore part of capital in Ukraine's banking system in 2012-2016 as a share in its total authorized capital. Calculations made in two versions based on the analysis of the NBU's available official information about the bank owners and data presented on the banks' websites, taking into account the current official list of offshore countries and financial centers by the IMF and OECD. Presented a geographical distribution of the offshore ties of Ukrainian banks.

Author emphasizes the risks and the need to strengthen regulation of the offshore activities, gives the main guidelines of international anti-offshore policies and describes Ukraine's first steps in this field.

Keywords: *offshore, offshore economy, illicit financial flows, financial wealth, capital of the banking system, economic development, anti-offshore policy measures, Ukraine.*

References

1. Andrianov, V., Krivopustova, E. (2014). Offshore jurisdictions and deoffshorization of economy. *Obshchestvo i ekonomika – Society and economy*, 5, 53-91 [in Russian].
2. Heyfets, B.A. (2013). Deoffshorization economy: international experience and Russian specifics. *Voprosy ekonomiki – Economics Issues*, 7 [in Russian].
3. FATF (2000). Report on Non-Cooperative Countries and Territories. Retrieved from: www.fatf-gafi.org/data/oece/57/22/33921735.pdf [in English]
4. Financial Stability Forum (2000). Report of the Working Group on Offshore Centres. Retrieved from: http://www.fsb.org/wp-content/uploads/r_0004b.pdf?page_moved=1 [in English].
5. IMF (2000). Offshore Financial Centers. *IMF Background Paper*. Retrieved from: www.imf.org/external/np/mae/oshore/2000/eng/back.htm [in English].
6. Zaharov, A.S. The fight against offshore companies and the exchange of tax information. Retrieved from: <http://taxconference.ru/> [in Russian].
7. Panova, G.S., Turuev, I.B., Jarygina, I.Z. (2014). Deoffshorization as a factor in the development of the national economy. *Vestnik MGIMO – Universiteta [The MGIMO-University Bulletin]*, 2, 102-112 [in Russian].
8. CSA Academy of Sciences (2012). Offshore in the global economy: international experience and Russian reality. The final document of the situational analysis of CSA Academy of Sciences. Retrieved from: <http://www.kommersant.ru/doc/1962493> [in Russian].
9. Henry, James S. (2012a). The Price of Offshore Revisited. Tax Justice Network. Retrieved from: http://www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/Price_of_Offshore_Revisited_120722.pdf [in English].
10. Henry, James S. (2012b). New estimates for missing global private wealth, income, inequality and lost taxes. Tax Justice Network Research. Retrieved from: http://www.elcorreo.eu.org/IMG/pdf/Price_of_Offshore_Revisited_72612.pdf [in English].

11. Henry, James S. (2016). The Global Haven Industry Progress Report: Quantifying Kleptocracy. Columbia U. Center for Sustainable Investment. Tax Justice Network Research Conference. London, April 21 [in English].
12. Panamanian documents: the main facts about the biggest plum in the history of journalism (April 4, 2016). *Obozrevatel – Reviewer*. Retrieved from: <http://obozrevatel.com/society/34056-panamskie-dokumenty-12-glavnyih-faktov-o-krupnejshem-slive-v-istorii-zhurnalistiki.htm> [in Russian].
13. ICIJ (2013). Secret Files Expose Offshore's Global Impact, April. Retrieved from: <https://www.icij.org/offshore/secret-files-expose-offshores-global-impact> [in English].
14. Tax Havens: The Missing \$20 Trillion. A Special Report on Offshore Finance (2013). *The Economist*, February, 16. Retrieved from: <http://www.economist.com/news/leaders/21571873-how-stop-companies-and-people-dodging-tax-delaware-well-grand-cayman-missing-20> [in English].
15. Korablin, S. (2016). Offshore exhaustion. *Dzerkalo tyzhnia. Ukraina – Mirror of the week. Ukraine*, 17. Retrieved from: <http://gazeta.dt.ua/macrolevel/ofshorne-visnazhennya-.html> [in Ukrainian].
16. Anakina, T., Karpenko, O., Chernikov, D. (2016). European integration in the Council from offshore to poachers - that MPs will consider on the eve of the holiday. *Yevropejs'ka Pravda – European truth*, July 4. Retrieved from: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/07/4/7051613/> [in Ukrainian].
17. Sahajdak, A. (2016). New deoffshorization steps in Ukraine. *Finance Business Service*. Retrieved from: https://www.fbs-offshore.com/novye-deofshorizacionnye-shagi-v-ukraine/?gclid=CIE7k_vI2c4CFRa3GwodNuwJog [in Russian].
18. Kazansk'kyj, D. (2014). Monopolization and offshore Ukrainian oliharhatu as a base. *Tyzhden' – Week*, 48 (368). Retrieved from: <http://tyzhden.ua/Politics/124575> [in Ukrainian].
19. Ostapchuk, D. (2016). Invisible connection: Who owns the banking system of Ukraine. *VOXUkraine*. Retrieved from: http://www.liga.net/projects/bank_ownership [in Russian].
20. How to restore offshore billions. (2014). *Tyzhden' – Week*, 48 (368). Retrieved from: <http://tyzhden.ua/Economics/165168> [in Ukrainian].
21. Shavaliuk, L. (2016). Fairway in warm harbor. *Tyzhden' – Week*, 14 (438). Retrieved from: <http://tyzhden.ua/Economics/162510> [in Ukrainian].
22. Rybak, V. (2016). Panamanian paper ": the biggest" drain "in history. *Tyzhden' – Week*, 14 (438). Retrieved from: <http://tyzhden.ua/Politics/162294> [in Ukrainian].
23. Dobreva, Yu. (2016). Trends deofshoryzatsiyi in Ukraine. Practical advice on working with residents. *Bukhhalter&Zakon – Accountant & Law*, 21. Retrieved from: http://bz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/BZ008974 [in Ukrainian].
24. Kuz'mych, T. (2016). Global deofshoryzatsiya: what are its implications for Ukraine. *Forbes Ukraine*, April, 19. Retrieved from: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1414948-globalna-deofshorizaciya-yaki-yyi-naslidki-dlya-ukrayini> [in Ukrainian].
25. Kalachova, H. (2016). Deofshoryzatsiya in Ukrainian or how to say "no" a suitcase with a million. *Ekonomichna Pravda – Economical truth*, May 12. Retrieved from: <http://www.epravda.com.ua/publications/2016/05/12> [in Ukrainian].
26. Schehel'ska, M. (2015). What level of offshore banking capital in Ukraine. *VOXUkraine*, August 4. Retrieved from: http://voxukraine.org/2015/08/04/riven%CA%B9-ofshorizatsiyi-bankivs%CA%B9kohokapitalu-v-ukrayini_ukr/ [in Ukrainian].
27. The State of Finance for Developing Countries: 2014. (2015). *Eurodad*. Retrieved from: <http://eurodad.org/files/pdf/549197afa285f.pdf> [in English].
28. Illicit Financial Flows from Developing Countries: 2004–2013. (2015). *Global Financial Integrity*. Retrieved from: <http://www.gfintegrity.org/reports/> [in English].
29. Trends shadow economy in Ukraine in the 1st half of 2016. (2016). Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. Retrieved from: <http://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki> [in Ukrainian].
30. List of offshore financial centres. (2016). Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_offshore_financial_centres [in English].
31. Order of Cabinet of Ministers of Ukraine on February 23, 2011 № 143-p "On the list of offshore zones". (2011). Retrieved from: <http://zakon.sop.com.ua/regulations/8451/467505/> [in Ukrainian].
32. Global Wealth 2016: Navigating the New Client Landscape. (2016). The Boston Consulting Group. Boston, USA. Retrieved from: https://www.bcgperspectives.com/content/articles/financial-institutions-consumer-insight-global-wealth-2016/?chapter=2#chapter2_section3 [in English].
33. Fair Taxation: Commission welcomes agreement reached by Member States on new rules to tackle tax avoidance (June, 21, 2016). European Commission. Brussels. Retrieved from: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1886_en.htm [in English].
34. Fair Taxation: Commission presents new measures against corporate tax avoidance. (January, 28, 2016). European Commission. Brussels. Retrieved from: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-159_en.htm http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1886_en.htm [in English].